

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

عنوان:

**بررسی ضرورت وجود امام عصر و
شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات**

استاد راهنما:

دکتر محمد کاظم رحمان ستایش

استاد مشاور:

دکتر محمد تقی دیاری بیدگلی

نگارنده:

آمنه حسنی

بهمن ۱۳۹۰

تقدیم به :

ساحت پاک و منور نبی مکرم اسلام، پیامبر نور و رحمت حضرت محمد صلی الله علیه و

آله و سلم

و

بزرگ بانوی دو عالم حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها

و

فرزند بزرگوارشان حضرت بقیة الله الأعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف

و

شیفتگان امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

و

به تلاشگران راه زمینه‌سازی ظهور فرخنده‌اش

و

به علمای طلّیعه‌دار این موج بنیادی اسلامی و مبارزان و همه رهروان آن

و

به پدر و مادر عزیزم و همسر مهربانم

تشکر و قدردانی :

شکر ذات مقدس پروردگار را سزااست که شاکرترین بندگانش از حق شکر او عاجز و عابدترین آنها در عبادتش قاصر، شکر را تعلیم داد و بر آن سپاس عظیم مقدر فرمود. اقیانوس رحمتش را ساحلی و نعمت‌هایش را شماره‌ای نباشد.

در آغاز کلام بایسته می‌دانم از تمامی اساتید بزرگوار به خصوص اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضایل اخلاقی یاری نموده‌اند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی جناب آقای دکتر رحمان ستایش که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده‌اند، نهایت تشکر و قدردانی دارم.
از جناب آقای دکتر دیاری استاد مشاور ارجمند که با راهنمایی‌های خود مرا مورد لطف قرار داده‌اند کمال تشکر دارم. از خداوند تبارک و تعالی مسئلت دارم که همواره وجود شریفشان منشأ اثر خیر و برکت باشد.

از داوران محترم جناب آقای دکتر شاکر و جناب آقای دکتر نکونام و نماینده تحصیلات تکمیلی سرکار خانم دکتر برقی که قبول زحمت فرمودند کمال تشکر را دارم.
بر خود لازم می‌دانم از برادران و خواهران عزیزم غلامرضا، امین، ویدا، فریبا، خدیجه، فاطمه و زینب که بازوان توانمند زندگییم هستند، سپاسگزاری نمایم.

با سپاس بی‌دریغ از تمامی اندیشه‌ها و قلب‌هایی که در این راه یاری‌ام نمودند.

چکیده

موضوع این پژوهش عبارت است از: «ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات». در این نوشتار این موضوع از دیدگاه ادله نقلی و تاریخی مورد بررسی قرار گرفته است. ادله‌ای که در اثبات وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به کار رفته‌اند دو دسته می‌باشد: ادله عام (کلی) و ادله خاص. در ادله عام، احادیث «اثنا عشر، امان، ثقلین، لوح، معرفت و زمین از حجت خدا خالی نخواهد ماند» مورد بررسی قرار گرفته‌اند که از لحاظ سند و دلالت موثق و قطعی می‌باشند. در ادله خاص، احادیث «بشارت ائمه درباره مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف» و احادیث «ولادت آن حضرت» بیان شده است که این دسته از احادیث نیز از اعتبار قطعی سند و دلالت برخوردار هستند. در آخر نیز شبهات وارد شده به برخی از احادیث (ثقلین و اثنا عشر) و وجود و ولادت حضرت ذکر و به آنها پاسخ داده شده است.

واژگان کلیدی: امام عصر، احادیث «اثنا عشر، امان، ثقلین، لوح، معرفت، زمین از حجت

خداوند خالی نخواهد ماند»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱	تعریف موضوع و بیان مسأله
۱	ضرورت و اهمیت تحقیق
۲	اهداف تحقیق
۲	سؤال‌های اصلی تحقیق
۲	فرضیه‌های تحقیق
۳	پیشینه تحقیق
۵	روش تحقیق
۵	سازماندهی پژوهش
۶	موانع و محدودیت‌های پژوهش
۷	فصل اول: کلیات
۸	مفهوم شناسی واژگان
۸	حدیث
۸	روایت
۹	امام
۹	عصر
۹	مهدی
۱۲	فصل دوم: احادیث عام (کلی)
۱۳	حدیث اثنا عشر

۲۰	متن حدیث
۲۶	بررسی اسناد حدیث
۲۶	ارزیابی کلی سند
۲۹	راویان حدیث اثنا عشر
۳۰	بررسی دلالت حدیث اثنا عشر
۳۷	جمع بندی
۳۹	حدیث امان
۴۰	متن حدیث
۴۰	الف- در منابع شیعه
۴۵	ب- در منابع اهل سنت
۴۸	بررسی اسناد حدیث امان
۴۸	تواتر
۴۹	راویان حدیث
۴۹	بررسی دلالت حدیث امان
۵۴	جمع بندی
۵۵	حدیث ثقلین
۵۶	متن حدیث
۶۰	واژه سنتی
۶۱	بررسی اسناد حدیث ثقلین
۶۲	راویان حدیث
۶۲	بررسی دلالت حدیث ثقلین
۶۲	شرح ابن حجر
۶۴	شرح عالمان بزرگ دیگر
۶۴	شرح ملک العلماء
۶۵	واژگان عمده حدیث
۷۲	جمع بندی

۷۴	حدیث لوح
۷۴	متن حدیث
۸۱	بررسی سندی احادیث
۸۱	حدیث اول
۸۱	شرح حال راویان حدیث
۸۶	حدیث دوم
۸۶	شرح حال راویان حدیث
۸۷	حدیث سوم
۸۷	شرح حال راویان حدیث
۸۹	بررسی دلالت حدیث لوح
۹۴	جمع بندی
۹۷	حدیث معرفت
۹۷	متن حدیث
۱۰۰	بررسی اسناد حدیث معرفت
۱۰۰	ارزیابی کلی سند
۱۰۱	راویان حدیث
۱۰۱	بررسی دلالت حدیث معرفت
۱۰۵	جمع بندی
۱۰۶	حدیث خالی نبودن زمین از حجت
۱۰۷	متن حدیث
۱۱۳	بررسی اسناد حدیث
۱۱۳	ارزیابی کلی سند
۱۱۴	راویان حدیث
۱۱۴	بررسی دلالت حدیث
۱۱۶	کلام ابن حجر
۱۱۶	سخن ابن ابی الحدید

۱۱۷ جمع بندی
۱۱۸ نتیجه گیری
۱۱۹ فصل سوم: احادیث خاص
۱۲۰ احادیث بشارت
۱۲۱ متن احادیث
۱۲۱ الف- بشارت‌های ائمه در منابع شیعه
۱۵۳ ب- بشارت‌های ائمه در منابع اهل سنت
۱۵۷ بررسی سندی احادیث بشارت
۱۵۸ الف- تواتر
۱۵۹ ب- شهرت و صحت
۱۶۰ بررسی دلالت احادیث بشارت
۱۶۰ جمع بندی
۱۶۲ احادیث ولادت
۱۶۲ ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
۱۶۴ مهدی موعود، محمد بن حسن عسکری علیه السلام
۱۶۴ متن احادیث
۱۷۲ بررسی سندی احادیث
۱۷۲ بررسی دلالت احادیث
۱۷۳ اثبات ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
 ۱. تصریح امام حسن عسکری علیه السلام به ولادت فرزندش مهدی علیه السلام
۱۷۴
۱۷۵ ۲. شهادت دادن قابله به ولادت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
 ۳. شهادت خدمه و کنیزان و غلامان به رؤیت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه
۱۸۰ الشریف
۱۸۳ بررسی سندی احادیث
 ۴. یاران ائمه علیهم السلام و دیگرانی که به دیدار امام مهدی علیه السلام شهادت

۱۸۴ داده‌اند
۵.	شهادت وکلای امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و مطلعین از معجزات ایشان به ملاقات با آن حضرت ۱۹۱
۶.	اعتراف تاریخ‌نگاران مستند به حدیث و تبارشناسان اهل سنت به ولادت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۹۳
۷.	نوع برخورد حکومت وقت، دلیلی بر ولادت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۹۹
۲۰۱ بررسی دلالت احادیث
۲۰۱ جمع بندی
۲۰۳ نتیجه‌گیری
۲۰۴ فصل چهارم: شبهات
۲۰۵ شبهات وارد شده به حدیث ثقلین
۲۰۵ شبهه اول: تعارض با حدیث کتاب الله و سنتی
۲۰۵ جواب شبهه اول
۲۰۹ شبهه دوم: تفسر زید بن ارقم
۲۰۹ جواب شبهه دوم
۲۱۰ شبهه سوم: تضعیف ذیل حدیث
۲۱۰ جواب شبهه سوم
۲۱۱ شبهه چهارم: در حدیث ثقلین منظور تذکر است نه تمسک
۲۱۱ جواب شبهه چهارم
۲۱۴ شبهه پنجم: عمومیت لفظ عترت
۲۱۴ جواب شبهه پنجم
۲۱۶ شبهه ششم: مقصود از اهل بیت در حدیث ثقلین علمای امت است
۲۱۶ جواب شبهه ششم
۲۱۷ شبهه هفتم: وجود علی بن منذر در سند روایت حدیث ثقلین
۲۱۷ جواب شبهه هفتم

۲۱۸ شبهه هشتم: وجود عطیه در سند روایت حدیث ثقلین
۲۱۸ جواب شبهه هشتم
۲۲۰ شبهه نهم: عدم تخریج بخاری به کتاب الله و عترتی
۲۲۰ جواب شبهه نهم
۲۲۳ شبهات پیرامون حدیث اثنا عشر
۲۲۳ شبهه اول: امامان علیهم السلام از احادیث اثنا عشر بی اطلاع بودند
۲۲۴ جواب شبهه اول
۲۲۷ شبهه دوم: احادیث دوازده امام با احادیث سیزده امام در تعارض است
۲۳۱ جواب شبهه دوم
۲۳۹ شبهات پیرامون وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و ولادت ایشان
۲۳۹ شبهه اول
۲۳۹ جواب شبهه اول
۲۴۰ شبهه دوم
۲۴۱ جواب شبهه دوم
۲۴۲ شبهه سوم
۲۴۲ جواب شبهه سوم
۲۴۳ شبهه چهارم
۲۴۳ جواب شبهه چهارم
۲۴۵ خاتمه
۲۴۶ فهرست منابع
۲۶۳ چکیده انگلیسی
۲۶۴ عنوان انگلیسی

مقدمه

۱. تعریف موضوع و بیان مسأله

موضوع این نوشتار عبارتست از «بررسی ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات».

از آنجا که در منابع روایی به آمدن دوازده امام بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم وعده داده شده است و امام دوازدهم مانند سایر ائمه در بین مردم به صورت آشکار حضور نداشتند، این امر موجب شد که برای برخی افراد این سؤال ایجاد شود که آیا حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تاکنون زنده‌اند؟ حتی برخی پا را فراتر نهاده و وجود حضرت را انکار کردند. از این رو، هدف از این تحقیق و پژوهش، بازبینی جدید نسبت به مسأله «ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات» می‌باشد. امید است بتوان بر اساس آن به ادعای معاندان و منکران وجود امام زمان مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف پاسخ داد و شبهات وارده از سوی آنان را رد نمود.

۲. ضرورت و اهمیت تحقیق

بحث از مهدویت در اسلام، از اموری نیست که مربوط به آینده بشر باشد، بلکه بحث از امامت و مهدویت این است که در هر زمانی باید امام معصومی باشد؛ خواه حاضر و مشهود و خواه غایب و پنهان، تا حجت‌ها و بینات خداوند باطل نگردد؛^۱ از همین رو در روایات اسلامی می‌خوانیم که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»^۲ هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است.

۱. علی اصغر رضوانی، دکترین مهدویت تنها راه نجات بشر، قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۷، ص ۳۱.

۲. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی، الکافی، (تحقیق، تصحیح و تعلیق: علی اکبر غفاری)، چاپ پنجم، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۳۶۳ هـ، ج ۱، ص ۳۷۵.

بحث از امامت و مهدویت، بحث از غیبت و فلسفه آن، انتظار، آثار و برکات وجود امام، در این عصر است. بحث از امامت و مهدویت در این زمان، بحث از کیفیت و چگونگی ارتباط انسان با امام خود، در این عصر است و ...

بنابراین با توجه به این که مسأله وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از مسائل مهم مهدویت می باشد و از آنجا که وجود حضرت از سوی برخی افراد مورد انکار قرار گرفته است، به عنوان یک فرد منتظر بر خود لازم دیدم پیرامون وجود حضرت تحقیق کنم و بر اساس ادله نقلی، ضرورت وجود ایشان برای جامعه بشری را اثبات و شبهات وارده پیرامون وجود ایشان را رد نمایم.

۳. اهداف تحقیق

این پژوهش اهدافی را دنبال می کند و درصدد رسیدن به آن می باشد؛ آن اهداف عبارتند از:

- الف. اثبات وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر اساس ادله نقلی.
- ب. بیان ضرورت وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای جامعه بشری بر اساس ادله نقلی.
- ج. رد شبهات پیرامون وجود حضرت.

۴. سؤال های اصلی تحقیق

- در این نوشتار به دنبال دستیابی و پاسخ برای پرسش های زیر هستیم:
۱. ادله نقلی و تاریخی چگونه وجود حضرت را ثابت می کند؟
 ۲. بر اساس ادله نقلی و تاریخی ضرورت وجود حضرت چگونه است؟
 ۳. درجه اعتبار احادیث در منابع فریقین به چه میزان است؟
 ۴. شبهات مربوط به وجود حضرت بر اساس ادله نقلی چگونه قابل پاسخگویی است؟

۵. فرضیه های تحقیق

۱. روایات وارده از ائمه معصومین علیهم السلام گویای این مطلب است که مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف تولد یافته و در طول تاریخ وجود داشته است.
۲. روایات رسیده از معصومین علیهم السلام دلایل ضرورت وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را برای جامعه بشری تبیین می کند و این روایات صحیح می باشد.

۳. روایات متقن و قابل استنادی از ائمه معصومین علیهم السلام در خصوص ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به دست ما رسیده است که جای هیچگونه شک و تردیدی در آنها برای کسی وجود ندارد.

۴. ادله‌ای که منکرین وجود حضرت از آنها استفاده کرده‌اند، ادله محکم و متقن نمی‌باشد و بعضی از روایات مورد استناد ضعیف‌السند و دلالت می‌باشد و بر اساس ادله نقلی صحیح می‌توان نادرستی اظهارات آنها را ثابت کرد.

۶. پیشینه تحقیق

مسأله مهدی موعود و این‌که وی از خاندان نبوت و از دودمان علی علیه السلام است، یکی از مسائل مهم اسلامی است و سابقه‌ای بس طولانی دارد. این موضوع قبل از آن‌که یک عقیده شیعی باشد، یک مسأله قدیمی اسلامی است.^۱

به تعبیری ما مسأله مهدویت را به زمان پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم اختصاص نداده، بلکه به اسلام زمان ابراهیم علیه السلام و بلکه بالاتر به زمان آدم ابو البشر ارتباط می‌دهیم. اگر وسعت نظری داشته باشیم و در دید وسیع‌تری بررسی کنیم، می‌گوییم: مهدویت در مکتب قرآن مساوی با بنیان‌گذار فکر توحید و کلمه «لا اله الا الله» در جامعه بشری است.^۲

با توجه به این‌که انسان‌ها، هیچ‌گاه نظام حق را حاکم بر سراسر جهان ندیده‌اند و همواره امید به «آینده روشن» و «برقراری حکومت عدل» را در دل زنده نگه داشته‌اند، تا آنجا که این انتظار جزئی از فطرت اینان شده و با طبیعتشان آمیخته شده است؛ و همچنین با دقت در این نکته که آئین اسلام به علت الهی بودنش متکی بر طبیعت انسان و منطبق بر جلوه‌های فطرت او است و به همین سبب است که می‌تواند در هر زمان برترین و کامل‌ترین مکتب اعتقادی باشد، به این نتیجه می‌رسیم که اصل فطری «انتظار» نیز در این «آخرین دین» مطرح شده باشد، و چنین نیز شده است.^۱

بنابراین علمای اسلام از دیرباز با الهام از بشارت‌های قرآن مجید و صراحت احادیث فراوانی که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه معصومین علیهم السلام درباره

۱. علی دوانی، دانشمندان عامه و مهدی موعود، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۳، ص ۱.

۲. خیر الله مردانی، مهدویت از نظر قرآن و عترت، تهران، ۱۴۰۱ هـ، ص ۱۶.

۱. مسعود شریعت پناهی، انقلابگر پنهان، نشر آفاق، ۱۴۰۲ هـ، ص ۳۹.

مسأله مهدویت رسیده است، به تحقیق درباره این موضوع پرداخته و کتاب‌های بسیاری در این زمینه نگاشته‌اند، که در اینجا به برخی از آن کتاب‌ها اشاره می‌شود:

الف: آثاری که پیش از ولادت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تألیف شده‌اند:

۱. أخبار المهدی، ابو سعید عباد بن یعقوب رواجنی؛

۲. إثبات الرجعة، فضل بن شاذان؛

۳. دلائل خروج قائم، ابو علی حسن بن احمد صفار؛

۴. الغیبة، ابو الحسن طائی جرمی؛

و ...

ب: آثاری که از آغاز عصر غیبت تا پیش از سده اخیر، به طور مستقل درباره مهدی

موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف تألیف شده است:

۱. أحادیث المهدی، ابو بکر خثیمه؛

۲. البرهان فی علامات مهدی آخرالزمان، متقی هندی؛

۳. علامات المهدی، جلال الدین سیوطی؛

۴. عقد الدرر فی أخبار المهدی المنتظر، مقدسی شافعی؛

۵. إثبات الهداء، شیخ حر عاملی؛

۶. کمال الدین و تمام النعمة، شیخ صدوق؛

۷. ایقاظ الهجعة فی اثبات الرجعة، شیخ حر عاملی؛

۸. الغیبة، نعمانی؛

۹. الغیبة، شیخ طوسی؛

۱۰. نجم الثاقب، حاج میرزا حسین نوری؛

و ...

ج: آثاری که طی یک سده اخیر در مورد امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تألیف

شده است:

۱. الإمام المهدی، ابو الفضل الغماری المغربی الشافعی؛

۲. عقیده أهل السنة و الأثر فی المهدی المنتظر، شیخ عبد المحسن بن حمد العباد؛

۳. المهدی المنتظر، ابو الفیض الغماری؛

۴. بشاره الإسلام فی علامات المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف، سيد مصطفی

کاظمی؛

۵. مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم، سید محمد تقی موسوی اصفهانی؛

۶. منتخب الأثر فی الإمام الثانی عشر، لطف الله صافی گلپایگانی؛

۷. رساله «بررسی تطبیقی مهدویت در روایات»، مهدی اکبرنژاد؛

۸. رساله «بررسی و نقش کارکردهای تربیتی باورداشت مهدویت با نگرش قرآن و

سنت»، اکرم جعفری؛

و

این‌ها قطره‌ای از دریای بیکران علمی اعم از کتاب، رساله و پاسخ به شبهات است که علمای بزرگ اسلام در موضوع مهدویت ارائه داده‌اند. با دقت در این نگارش‌ها ملاحظه می‌شود که بحث از «ضرورت وجود امام عصر و اثبات وجود ایشان بر اساس روایات» به طور مفصل در این منابع انجام نشده است. لذا با توجه به این‌که شبهاتی که درباره وجود حضرت مطرح شده است، ناظر به دلایل نقلی نیز می‌باشد، درصدد برآمدیم که پیرامون این موضوع بر اساس روایات پژوهش نماییم.

۷. روش تحقیق

روش این تحقیق به تناسب موضوع، کتابخانه‌ای است. بنا به ضرورت، موضوع را در روایات مورد بررسی قرار داده‌ام و حتی الامکان از مطالب حاشیه‌ای پرهیز نموده‌ام و تلاش بر آن شده که از منابع دست اول استفاده و با تطبیق این منابع، موضوع و اندیشه و یقین را در مورد اثبات امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف ارزیابی کنم.

۸. سازماندهی پژوهش

این تحقیق با توجه به گستردگی موضوع در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل اول مطالب کلی مطرح شده، در فصل دوم و سوم به بررسی روایات پرداخته شده و در فصل چهارم شبهات بررسی شده است.

۹. موانع و محدودیت‌های پژوهش

بدیهی است هر اندازه پژوهشگری در فعالیت علمی خویش هر چند با علاقه و اشتیاق باشد، و بخواهد با جدیت و پشتکار خود امکاناتی را برای شروع کار خویش در میدان عمل و

اجرا فراهم آورد با یکسری مشکلات روبه‌رو می‌شود. از جمله موانع و محدودیت‌های تدوین و نگارش در زمینه موضوع «بررسی ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات» عبارتند از:

الف. تازگی موضوع: گرچه در مورد «بررسی ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات» کتاب‌ها و مقالات زیادی نوشته شده است، ولی کتاب مستقلی با این عنوان تا به حال به رشته تحریر در نیامده است. تازگی موضوع سبب می‌شود که نویسندگان با مباحث جدید که کار نشده روبه‌رو شود و به زحمت بتواند از عهده آنها برآید.

ب. عدم احاطه بر تمام موضوع: به طور حتم این امر را باید قبول کرد که توجه و تدبیر یک گروه نسبت به یک موضوع مؤثرتر از یک فرد با تفکر خاص در آن موضوع خواهد بود؛ چرا که با بودن امکانات و تفکرات مختلف بازدهی و نتیجه یک پژوهش علمی موفق‌تر و بیش‌تر نزدیک به حقیقت خواهد بود.

ج. گستردگی قلمرو بحث در موضوع «بررسی ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات»: اگر موضوع به قسمت‌های جزئی تقسیم گردد، نتیجه بهتری عاید محقق خواهد شد؛ به عنوان مثال اگر موضوع تحقیق فقط به «بررسی ضرورت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیوه‌های اثبات وجود ایشان در روایات شیعه یا اهل سنت» باشد، کار درخور توجهی برای نگارنده آن خواهد شد، اما نگارنده در این پژوهش تقریباً به همه موضوعات مربوط به بحث و لو به اجمال پرداخته است.

فصل اول

کلیات

مفهوم شناسی واژگان

درک صحیح، شناخت درست، تفسیر دقیق و واقعی الفاظ و واژه‌ها و اصطلاحات اسلامی بر هر فردی که بخواهد با روح تعالیم اسلام آشنا شود، لازم است.

اگر مفاهیم صحیح و واقعی الفاظ، درست درک شود، اشتباهات و سوء تفاهماتی که در شناخت مذهب و اهداف آن برای عده‌ای پیش آمده یا می‌آید، مرتفع و اهداف واقعی مکتب روشن می‌شود.^۱

مهم‌ترین مفاهیمی که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته عبارتند از:

الف. حدیث: صفت مشبیه از ریشه «حدث» است. در لغت به معنای آن چیزی است که ابتدا نبوده، سپس به وجود آمده است. به کلام از آن رو حدیث گفته می‌شود که به تدریج به وجود می‌آید.^۲

اما در اصطلاح آن را اینگونه تعریف کرده‌اند:

«كَلَامٌ يَحْكِي قَوْلَ الْمَعْصُومِ أَوْ فِعْلَهُ أَوْ تَقْرِيرَهُ»^۳ حدیث سخنی است که گفتار و کردار و

تقریر معصوم علیه السلام را گزارش می‌کند.

در این تعریف مراد از معصوم علیه السلام رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، حضرت زهرا سلام الله علیها، و دوازده جانشین پیامبر است. در تعریف حدیث وقتی گفته می‌شود «کلام» یعنی حدیث از جنس گفتار است؛ خواه به صورت شفاهی باشد؛ خواه به صورت کتبی. محتوا و مضمون کلام یا قول یا فعل و یا تقریر معصوم علیه السلام است.

ب. روایت: در لغت مصدر «روی» و به معنای نقل کردن و گزارش دادن است.^۴ اما در

اصطلاح به دو معنا به کار رفته است:

۱. علی اکبر دهخدا، لغتنامه، تهران، ۱۳۴۳، ج ۷، ص ۲۹۴.
۲. ابو الحسین احمد بن فارس زکریا، معجم مقاییس اللغة، (تحقیق: عبد السلام محمد هارون)، مکتبه الإعلام الإسلامی، ۱۴۰۴ هـ ج ۲، ص ۳۶.
۳. شیخ بهایی، الوجیزة فی علم الدراییة، چاپ اول، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۴ هـ، ص ۵۳۴.
۴. رک: محمد بن مکرم بن منظور، لسان العرب، چاپ اول، بیروت: دار صادر، ج ۱۴، ص ۳۴۶.

معنای اول - معنای مصدری و مراد از آن نقل کردن حدیث با سند است.^۱

معنای دوم - به معنای اسم مصدری که مترادف با حدیث است.^۲

ج. امام: لغت‌شناسان در رابطه با معنای امام چنین می‌گویند:

امام، کسی است که به پیشوایی او در قول و فعل اقتدا می‌شود و یا کتابی و چیزی است؛ چه بر حق باشد و چه بر باطل.^۳

بنابراین واژه «امام» به خودی خود واژه‌ای مقدس و دارای بار ارزشی مثبت نیست. پیشوا یعنی کسی که پیشرو و پیش‌قدم است و عده‌ای نیز دنباله‌رو او هستند؛ اعم از آنکه، پیشوا بر سبیل حق باشد و عادل، یا بر طریق باطل باشد و ظالم.^۴

خواجه نصیر الدین طوسی در «قواعد العقائد» در تعریف امام می‌گوید:

«امامت عبارت است از ریاست عمومی دینی که عهده‌دار ترغیب همه مردم در حفظ و حراست از مصالح دینی و دنیایی بوده و آنان را بر حسب همان مصالح از آنچه برایشان ضرر دارد بر حذر می‌نماید».^۵

د. عصر: عصر در نزد علمای لغت به معنای دهر و روزگار می‌باشد.^۶

فراء می‌گوید: عصر در آیه «وَالْعَصْرِ، إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ»^۷ به معنای روزگار می‌باشد.^۸

ه. مهدی: از ریشه هدی (راهنمایی با لطف و مهربانی) است، لغت‌شناسان این واژه را به

این صورت معنا کرده‌اند:

الگو و نمونه‌ای که به آن اهداء می‌شود، و نیز کسی که زیاد هدیه می‌دهد.^۱ مهدی کسی

است که خداوند او را هدایت به راه حق نموده است.^۲

۱. ر.ک: دکتر شادی نفیسی، درایة الحدیث، (تحقیق: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی در دانشگاه‌ها)، تهران: دانشکده علوم حدیث، ۱۳۸۶، ص ۳۹.

۲. ر.ک: همان.

۳. ابو القاسم راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: دار القلم، ص ۸۷.

۴. احمد حسین شریفی، خاتمیت، امامت، مهدویت، چاپ اول، قم: انتشارات صهبای یقین، ۱۳۸۴، ص ۵۵.

۵. شیخ طوسی، قواعد العقائد، (محقق: موسی محمد علی)، چاپ دوم، لبنان: عالم الکتب، ۱۴۰۵ هـ، ص ۱۰۸.

۶. ر.ک: راغب اصفهانی، پیشین، ص ۵۶۹؛ محمد بن مکرم بن منظور، پیشین، ج ۴، ص ۵۷۵؛ آبی عبد الرحمن خلیل بن احمد فراهیدی، العین، (تحقیق: د. مهدی مخزومی و د. ابراهیم سامرائی)، دار و مکتبۃ الهلال، ج ۱، ص ۲۹۲؛ فخر الدین طریحی، مجمع البحرین، (تحقیق: سید احمد حسینی)، چاپ دوم، مکتب النشر الثقافه، ۱۴۰۸ هـ، ج ۳، ص ۴۰۷.

۷. عصر، آیه ۱ و ۲؛ سوگند به عصر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، عصر پیدایش اسلام، که انسان در زیانکاری و سرمایه عمرش رو به تباهی است.

۸. ر.ک: محمد بن مکرم بن منظور، پیشین.